

PUBLISHED

in cooperation with the
Bureau of Elementary Education
and the
Institute of National Language
of the
Ministry of Education and Culture
Manila, Philippines

*Additional copies of
this publication may
be obtained from:*

*Fillit
P.O. Box 2270
Manila 2801*

or

*Fillit
Nasuli, Malaybalay
Bukidnon 8201*

**Kaagan Kalagan
Story Book**

**62.5-879-2.4C 54.20D-796069N
Printed in the Philippines
SIL press**

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Ministry of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume on a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL

Minister of Education and Culture

PREFACE

This book was prepared during a writer's workshop at Nasuli, Malaybalay, Bukidnon July-August 1979 under the auspices of the Summer Institute of Linguistics. It is hoped that the book will stimulate interest and provide facility in reading among newly literate Kaagan-Kalagans.

A practical rather than a phonemic orthography is being used which should facilitate the transition to and from Cebuano and Pilipino orthography.

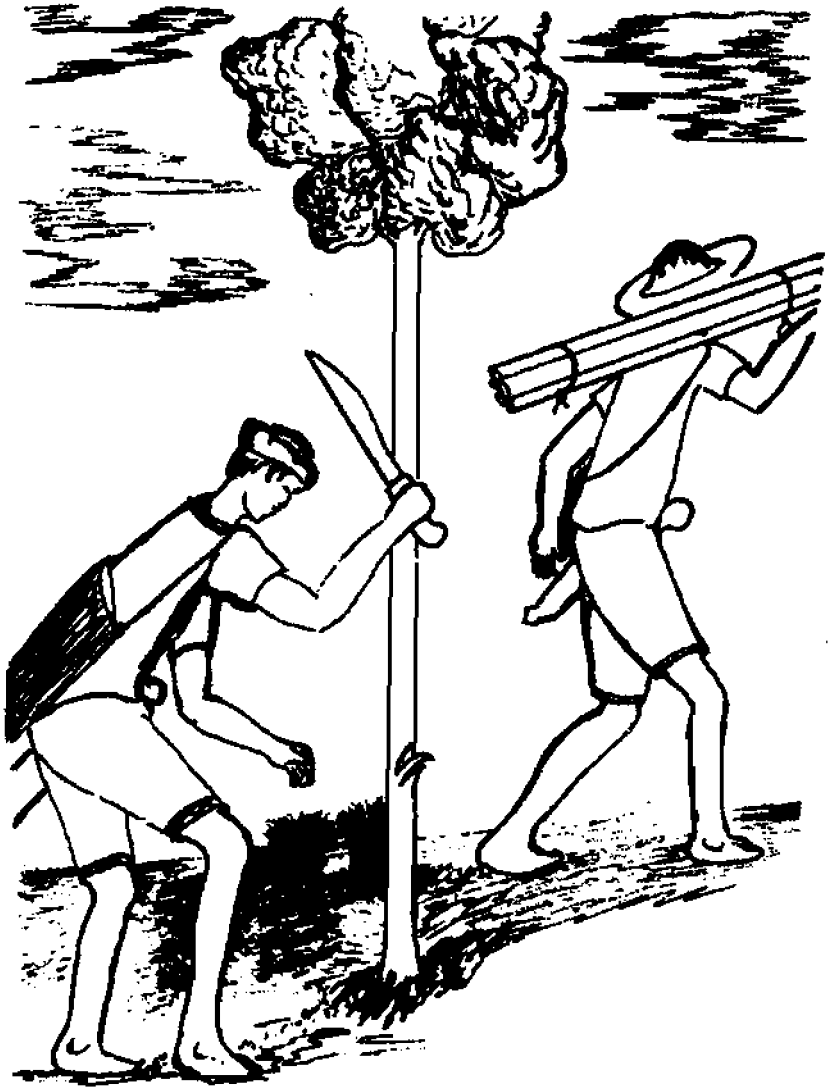
The e, however, has three different values:

1. The most frequent is that of the Pangasinan e, the high mid vowel, like in Kinagan bey 'house'.
2. In loan-words, as in Presidente 'President', the value is the same as in Cebuano.
3. Infrequently a sound occurs which approaches the pronunciation of the vowel in English let. For Kinagan an example is the vocative for a young lady, Keleng.

The Kaagan-Kalagans number some 6000 people and are located in Davao del Sur, mainly in the municipalities of Hagonoy and Digos.

The Pilipino translation at the back of the book was prepared by Neri Zamora.

The book was written by Lorenzo Perez, a native speaker of Kaagan-Kalagan in Leling, Hagonoy.

Ya kabatasanan na mga Kagan
kun maginang silan sa bey.

Kadengan na muna allaw ya mga
utaw na Kagan kun maginang silan sa bey,
ya muna paginangen nilan madtu silan
ay kaguwangan mangamang sa tibuk kauy
para sa pagkana na kanilan bey. Madtu
silan kun deman ya buwan, kay yan ya
panahun kunu na dili bukbukan ya kauy.

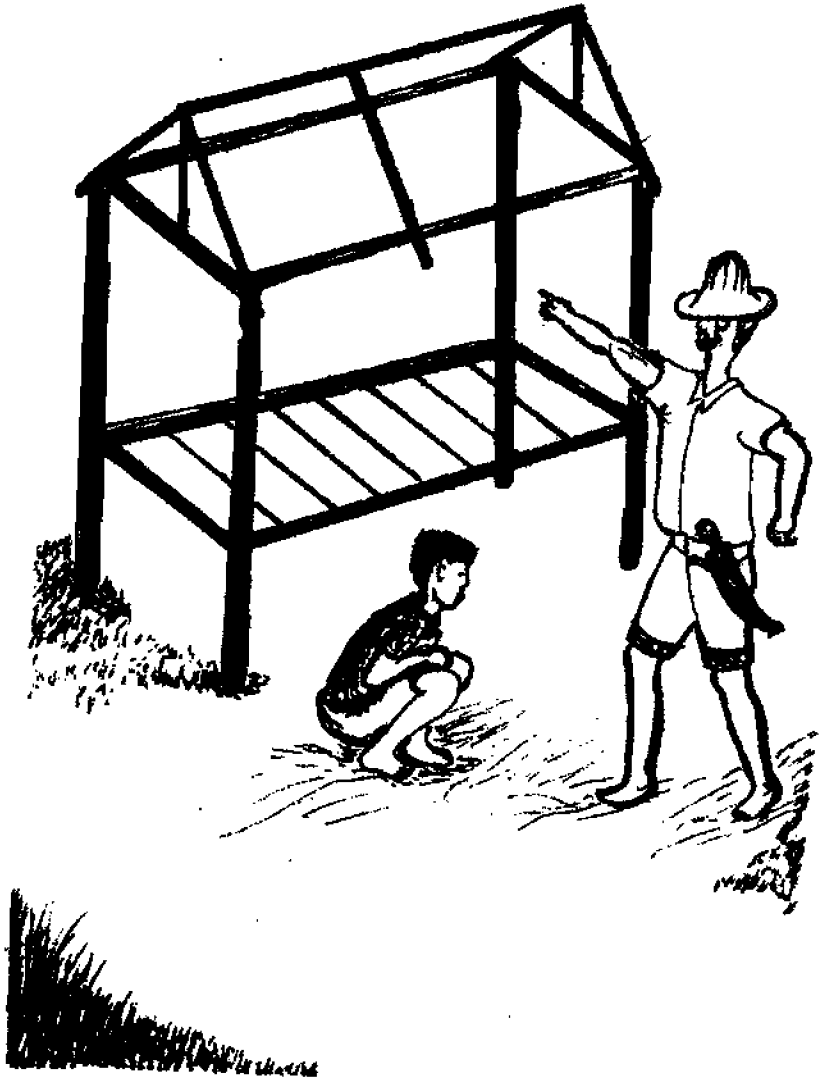
Aw ya kauy pagpilien nilan ya we
kabadberi na bagen, kay kun magdapat
silan sa kauy na kibedberan na bagen,
di silan kawean na sakit.

Kun mabuntun da ya kanilan kauy
na para inangen bey, ya sunud inangen
nilan manganap silan sa marayaw ullukan
sa bey.

Aw kun awun da kitaen nilan,
pagkaambung san sa di pa sumallep ya
sega madtu silan ay lugar yan aw
magdugsu silan, kay basi awun migeya
anitu dun. Ya pagdugsu nilan mamaen
aw apug.

Siken nilan magdugsu magbetang
silan sa paya dun ay tenga na lugar yan
aw atmuun na tubig, aw siken san ayawan.
Pagkakemdeg san tanawun nilan ya paya.

Kun masag ya tubig, yan ya pangila na dili malim ya metey anitu na migeya dun na awun utaw magulluk sa bey dun ay kanan lugar.

Piru kun we kasag ya tubig, yan ya pangila na makauluk silan sa bey.

Kun makaindeg da ya bey, piru we pa kawubus, pinan nilan ya mga mangayise manik, kay kun mawug silan, metey ya kagamakan na mageya dun ay bey yan.

Aw ya inangen nilan kun awun ise na mawug dun ay bey na we pa kawubus, iplasan ya sangkilid talinga nan.

Yan ya kabatasan na mga Kagan kaasidi kun maginang silan sa bey.

Ya kabatasanan na mga Kagan
kun magpangasawa silan.

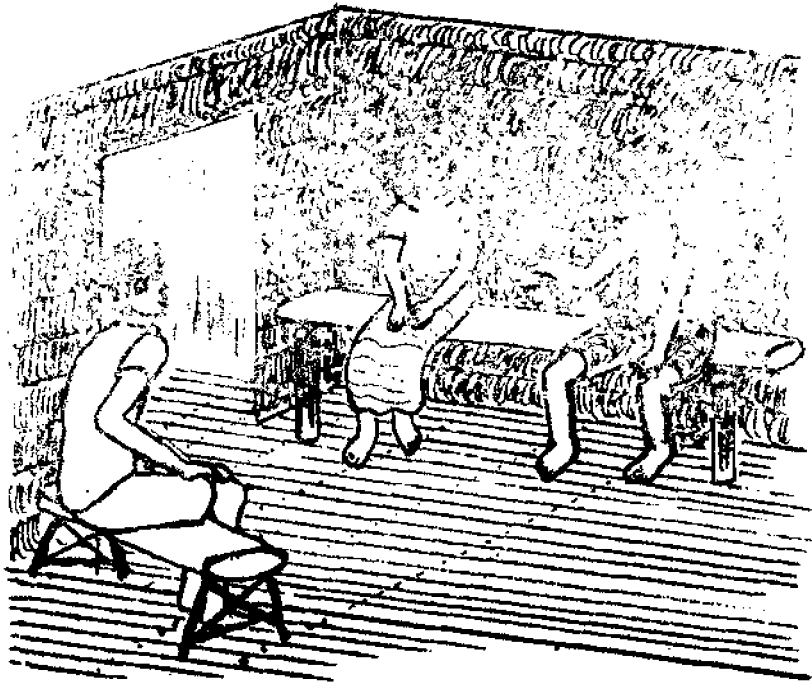
Kadengan na muna allaw kun awun
Kagan magpangasawa, sa di pa sakanan
magbungad sa bubay na kiyaliman nan
pangasawawen, maglawung ya eseg yan sa
ama nan.

Maglawung sakanan, "Ama, awun
bubay na kalim ku pangasawawen."

Na itulli da nan ya bubay na
kiyaliman nan, maglawung ya ama nan,
"Itin, kay yan man ya bubay kiyaliman
mu, magsugu kita sa utaw para magsabi
sa matikareng na bubay yan. Aw yan ya
maglawung kanilan na kiyaliman mu ya
ise nilan bubay."

Na yan nagaw, Magsugu ya ama na
eseg sa utaw na kasaligan na magsabi sa

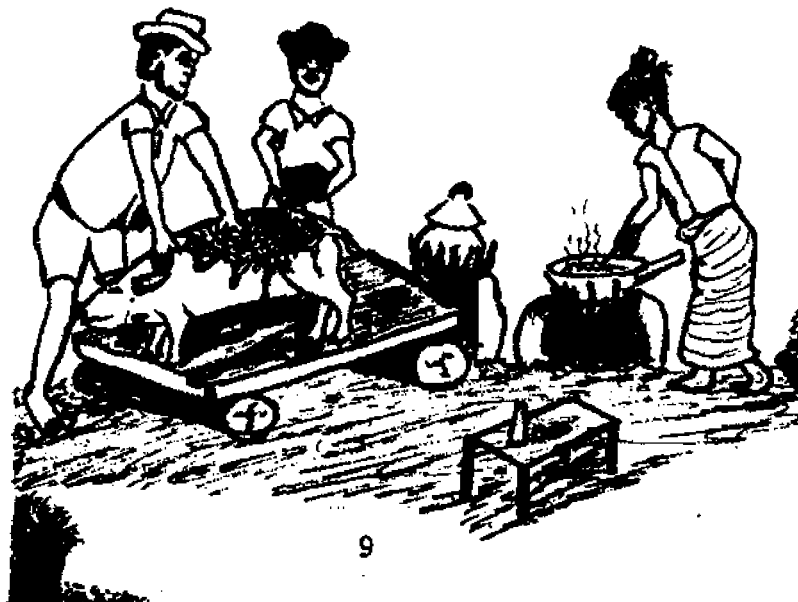
ama asta ina na bubay. Maglawung ya utaw yan na pigsugu, "Awun matikareng na migsugu kanak, kay ya kanan ise eseg, kaliman nan pangasawawen ya ise mayu bubay. Na arun, wan ya ikalawung mayu sini?"

Na kun tumande da ya ama asta ina na bubay, magbawbaw ra silan sa allaw na pagbungad. Aw kun abus da ya bawbaw, muli da ya pigsugu.

Pagdateng na pigsugu adti bey na ama asta ina na eseg, iyebat nan ya lahat na kanilan bawbaw asta allaw na pagbungad.

Pagdateng na allaw yan pakillawunun pa, ya karadayigan na eseg magmatara silan sa babuy aw maginanginang silan sa kanen. Aw pagkakemdég

san madtu ra silan ay bey na bubay
yan.

Pagdateng nilan adtu ibetang nilan
ya kanilan darenen dun ay pamanag aw ya
mangkatikareng magbawbaw pa muna.

Aw kun magituku ya kanilan bawbaw
maglawung da ya ama asta ina na bubay,
"Papanika ra ya darenen mayu." Papanik
nilan aw pagdateng nilan adti tas ukaren
nilan ya kanilan darenen aw lamakan da.

Tagna ya atagan nilan sa pagkan
ya mga mangkatikareng na migpanbaw
Siken san pakanen uman ya karadayigan na
bubay.

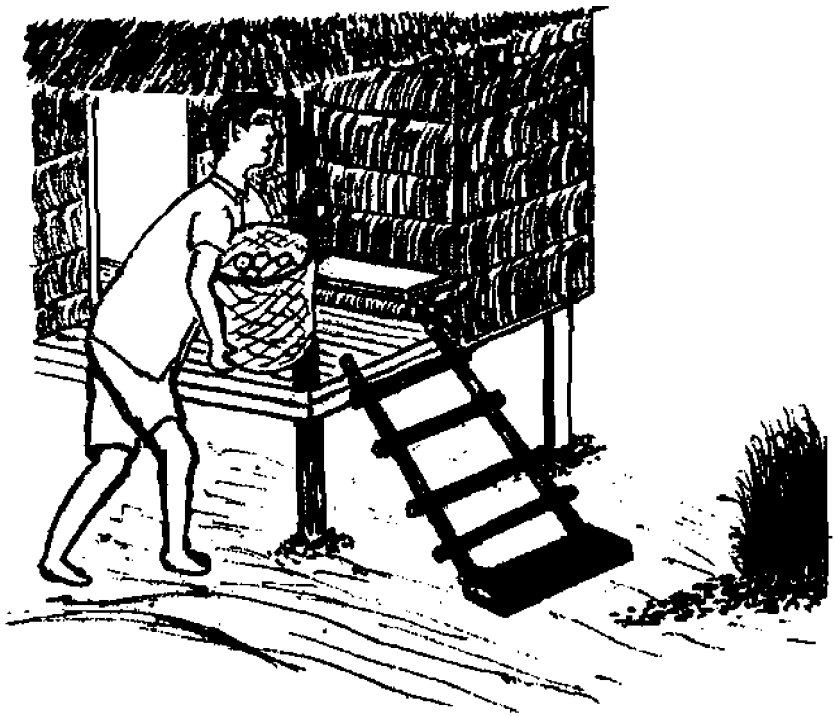
Kun matapus da ya lahat makakan,
ya ama asta ina na eseg matag sa sablag
adti ama asta ina na bubay para
pagpakilia sa mga utaw na we da ya
makailabet sa bubay yan.

Paguli na ama asta ina aw mga
karadayigan na eseg, paagaren nilan ya
bubay yan para kumila uman ya mga
karadayigan na we pakaagad dun ay bey
na bubay yan.

Sa di pa ya bubay yan aw eseg magipid, kun magbisita ya eseg yan sa tawas nan kailangan na awun kanan darenen, mga begas ba aw isda, kay yan ya pangila na ama asta ina na bubay na ya eseg yan makamataw sa ise nilan.

Yan ya kabatasanan na mga Kagan kun magpangasawa silan kadengan.

Ya kabatasanan na mga Kagan
kun magkasakit silan.

Kadengan na muna allaw kun awun
Kagan na magkasakit pagpatawag muna na

kanilan pangu ya balyan, kay mingintuu
silan na ya balyan mikatigam na nanga ya
mga utaw magkasakit.

Aw ya balyan, maglawung sakanan sa pangu na banwa nilan na, "Migkasakit ya utaw yan, kay mikase sa anitu. Kailangan na magsayaw kitarun para pasayilun sakanan na anitu, aw magkarayaw."

Magsugu da ya pangu sa kanan sinaligan maglawung sa mga utaw na kailangan maginang sa dakwa sayaw.

Yan nagaw dadyawun da nilan ya dakwa bey na balyan, kay inangen dun ya sayaw.

Pagdateng na allaw na sayaw, ya lahat na balyan magtipun dun ay dakwa bey, aw punuan nilan ya sayaw.

Magsayaw silan sed na siyameng ngallaw. Kada ambung, sa di pa magagaw ya gabi aw allaw, magdugsu ya mga balyan sa anitu para magkarayaw ya utaw na migkasakit.

Pagkatapus da ya siyameng ngallaw
na sayaw, magmatara silan sa babuy aw
maginang-inang silan aw ya lahat mga utaw
kuman.

Ang mga sasakyan ay magkakaroon ng mga
magkakaroon ng mga sasakyan ay magkakaroon ng mga
karadayigan ay tubig para unbasan sakanan
Aw anuran umang sakanan na balyan na dagum
nan para pagpakila sa mga utaw na ya mga
se nan pigpade ra sa agus na tubig.

Yan ya kabatasaban na mga Kagan
kaasidi kun magkasakit silan.

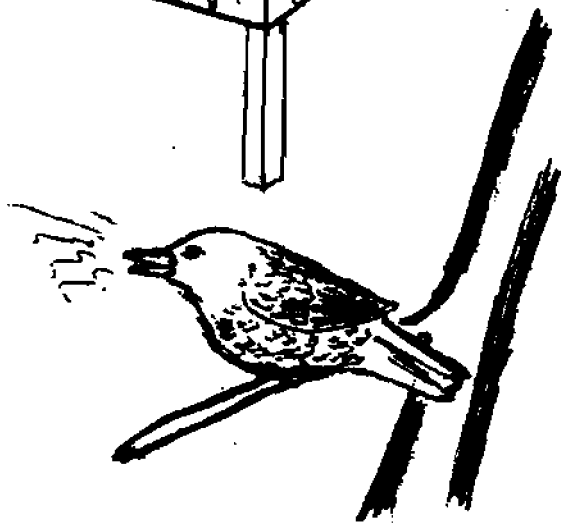
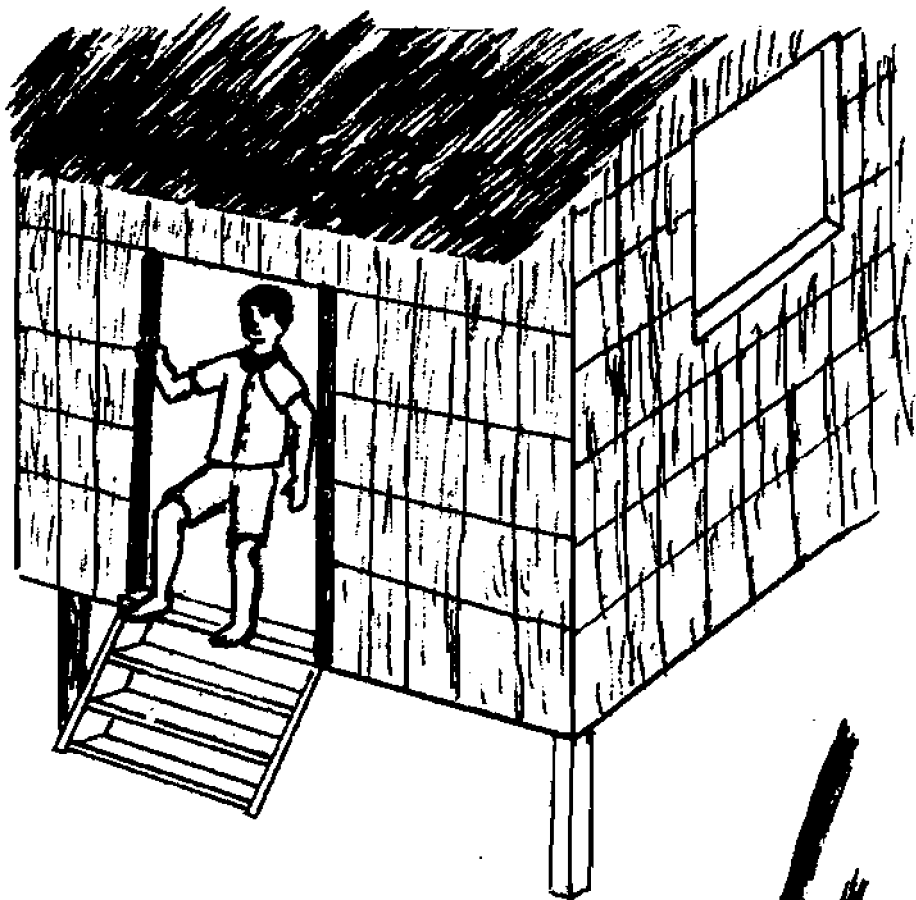
Ya eped mga kabatasanan
na mga Kagan kaasidi.

Kadengan na muna allaw ya banwa
na kalim na Kagan pageyaan dili adti
buntud aw dili uman adti banwa na mawat
sa tubig.

Ya pagkaliman nilan pageyaan ya
patag aw masayid sa tubig, kay ya
kabatasanan nilan kun deman ya buwan,
ya paginangen nilan magkaya dun ay
tubig.

Aw di silan magkalim na magikawat
ya kanilan bey, kay kadengan marayig ya
mga utaw magpangayaw.

Kadengan awun uman kabatasanan
na mangkatikareng na kun maglag ya
banwa aw kun magpanaliktik, dili silan

malim na ya mga mangayise magpanaw-
panaw, kay ya timpu yan, yan ya pagpanaw-
panaw na busaw aw mangketey anitu.

Ya eped kabatasanan nilan, kun magbawen
silan aw kun maglawung ya limukun, di silan
magpanaw, kay kun manaw silan awun metey
kagamakan nilan kunu..

Awun pa kabatasanan nilan kun
magsugbu silan. Kun awun eseg na madtu
sakanan magsugbu, sa pagkadtu nan mayat
pa, kailangan na magtawag sakanan, kay
basi awun bubay migsugbu dun.

Aw kun awun bubay tumubag, di
manayun ya eseg. Magtagad sakanan munda
makatapus ya bubay magsugbu.

Kay kun awun bubay na migsugbu
dun. aw katabuan sakanan na eseg, kailangan
na pangasawawen nan ya bubay yan.

Aw kun di nan pangasawawen,
makamulta sakanan.

Yan da.

Ang kaugalian ng mga Kaagan
sa pagtatayo ng bahay.

Noong unang panahon, pumupunta muna sa gubat ang mga tao upang pumutol ng kahoy na siyang gagamitin sa pagtatayo ng bahay. Ito ang una nilang ginagawa. Pagkatapos ng pagbibilog ng buwan, saka nila ginagawa ito sapagka't ayon sa sabi-sabi, ito ang panahon na ang mga kahoy ay hindi binubukbok.

Pinipili nila ang kahoy na walang mga baging na nakapulupot sa puno upang malayo sila sa sakit.

Kapag marami na ang kahoy na kanilang naputol upang gawing bahay, ang sunod nilang gagawin ay maghanap ng mainam na lugar na mapagtatayuan ng haligi ng bahay.

Kapag nakakita na sila ng mabuting lugar, pupunta sila sa lugar na iyon bago lumubog and araw. Maghahain sila ng handog sa mga anito sapagka't maaaring may masamang espiritung naninirahan doon. Ikmo at apog ang kanilang ihahandog.

Pagkapaghandog, maglalagay sila ng bao ng niyog sa gitna ng lugar na pagtatayuan ng bahay at pupunuin nila ito ng tubig. Pagkatapos, uwi na sila.

Kinabukasan, titingnan nila ang bao ng niyog. Kapag nakita nilang nakataob ang bao, tanda iyon na ayaw ng masamang espiritung nakatira roon na pagtayuan ng bahay ang lugar niya.

Kung hindi mabububo ang laman ng bao, tanda iyon na maaari nang mapagtayuan ng bahay iyong lugar na iyon.

Kapag nakatayo na ang bahay, nguni't hindi pa masyadong tapos, hindi nila pinahihintulutang pumunta roon ang kanilang mga anak sapagka't kung mahulog sila, masama ang mangyayari sa sinumang titira sa bahay na iyong kasalukuyang itinatayo.

Kung sakaling may bata ngang mahulog sa bahay na yaong hindi pa nayayari, puputulin nila ang isang tainga ng batang nahulog.

Ito ang kaugalian ng mga Kaagan noon kapag nagtatayo sila ng bahay.

Ang Kaugalian ng Mga Kaagan sa pag-aasawa.

Noong unang panahon, kapag nais nang mag-asawa ng isang binatang Kaagan, nakikipag-usap muna siya sa kaniyang ama. Ganito ang kaniyang sasabihin, "Tatay, may napupusuan na po ako."

"Anak, kung talagang may napupusuan ka na nga, susuguin ko ang isang bugaw upang makipag-usap sa mga magulang ng babaeng napupusuan me. Siya ang magsasabi sa kanila na gusto mong mapangasawa ang anak nila." Ito naman ang karaniwang isasagot ng ama ng lalaki.

Isang mapagkakatiwalaang tao ang susuguin ng mga magulang ng lalaki sa bahay ng babae.

"Sinugo ako ng isang tao sapagka't nais ng kaniyang anak na binata na makasal sa inyong anak na dalaga. Ano po naman ang masasabi ninyo tungkol dito?" Ito ang karaniwang bungad ng bugaw.

Kung sakaling sumang-ayon ang mga magulang ng dalaga na mag-asawa na ang kanilang anak, pag-uusapan naman nila ang pagtatakda ng araw ng pamanhikan. Kapag natapos na ang pag-uusap, babalik na sa bahay ng lalaki ang bugaw. Pagkatapos, sasabihin niya sa mga magulang ng binata ang kanilang napag-usapan lalo na ang tungkol sa araw ng pamanhikan.

Pagsapit ng araw na iyon, madaling araw pa lamang ay nagpapatay na ng baboy at nagsasaing na ang mga kaanak ng lalaki. Pag lumiwanag na, pupunta na sila sa bahay ng babae.

Pagdating nila roon, illagay nila sa harapan ng bahay ang kanilang mga dala. Ang mga matatanda muna ang unang mag-uusap.

Kung magkasundo sila, sasabihin ng magulang ng dalaga na iakyat ang anumang dala nila.

Papanhik naman sila. Pagkatapos, bubuksan nila ang kanilang dala at sasandukin ang pagkain.

Una nilang hahainan ang mga matatanda na nag-uusap. Pagkatapos, sisilbihan nila ang mga kaanak ng babae.

Kapag nakapagkainan na, ibibigay na ng mga magulang ng lalaki sa mga magulang ng babae ang bigay-kaya o dote bilang pagpapahayag na wala nang maaari pang makaangkin sa babae.

Kapag uuwi na ang mga kaanak ng lalaki, isasama nila ang babae sa kanilang bahay upang makilala naman siya ng ibang mga kaanak na hindi nakasama sa pamanhikan.

Sa tuwing dadalaw ang lalaki sa babae, kailangang magdala siya ng bigas o isda halimbawa, sapagka't ito ang patunay sa mga magulang ng babae na kaya niyang buhayin ang kanilang anak.

Ang kaugalian ng mga Kaagan kapag may nagkakasakit.

Noong unang panahon, kapag may Kaagan na nagkasakit, ang baliyan ang unang tinatawag ng pinuno ng baryo. Ang paniwala nila'y alam ng baliyan ang sanhi ng pagkakasakit ng mga tao.

"Nagkasakit ang taong iyon sapagka't nagkasala siya sa mga anito. Kailangang magsayaw tayo upang patawarin tayo ng mga anito, sa gayo'y gagaling siya agad." Ito ang karaniwang sinasabi ng baliyan sa pinuno ng kanilang lugar.

Pagkatapos, susuguin ng pinuno ang kaniyang mga mapagkakatiwalaang tauhan at ipasasabi sa mga tao na kailangang magsayaw.

Pagkatapos, gagayakan nila ang malaking bahay ng mga baliyan sapagka't doon ginaganap ang pagsasayaw.

Pagdating ng araw ng pagsasayaw, magtitipun-tipon ang lahat ng mga baliyan sa kanilang malaking bahay.

Bago lumubog ang araw, maghahain ng handog ang mga baliyan sa mga anito upang gumaling ang maysakit. Siyam na araw silang magsasayaw.

Makalipas ang siyam na araw na pagsasayaw, magpapatay sila ng baboy at maghahanda ng pagkain at kakain ang lahat ng mga tao.

Pagkatapos, kapag sumaling na ang maysakit, siya pati na ang kaniyang mga kamag-anak ay magtutungo sa ilog upang doon naman isagawa ang seremonya ng paglilinis.

Magdadala ng siang piraso ng kaniyang damit ang baliyan sa pagdarausan ng paglilinis. Ipaanod sa ilog ang nasabing damit. Silang pagpapakita rin ito sa mga tao na ang kaniyang mga kasalanan ay kasabay na maaalis sa sandaling matangay ng agos ang kaniyang damit.

Iyan ang kaugalian ng mga Kaagan noon kapag my nagkakasakit.

Iba pang mga kaugalian
ng mga Kaagan noong
unang panahon.

Noong unang panahon, higit na nalibigan ng mga Kaagan na manirahan sa kapatagan at sa malapit sa ilog sapagka't nakaugalian na nilangmangisda sa ilog pagkatapos nang pagbibilog ng buwan.

Gusto ng mga taong magkakalapit ang kanilang mga bahay sapagka't maraming mamamatay-tao noong panahong iyon.

Noon, nakaugalian pa rin ng mga tao ng kapag lumubog ang araw, gayundin, kapag umambon, ayaw nilang makikita ang kanilang mga anak na nasa labas ng bahay. Ito raw ang panahon, ayon sa sabi, na any mangkukulam at ang ibang masamang espiritu ay naglalakad.

Kung may isang taong bumahin o dili kaya nama'y may isang limukun na humuni, hindi na sila tutuloy say kanilang patutunguhan. Nagbabadya iyon na may masamang mangyayari sa kanila paglabas ng bahay.

Kung may isang lalaking maliligo sa ilog, kailangang malayo pa'y tumawag na siya kaagad sapagka't baka mayroong babaeng naliligo roon.

Kung babae ang sumagot, hindi muna dapat tumuloy ang lalaki. Hihintayin muna niyang makatapos sa paliligo ang babae.

Kung magkataong isang babae ang naliligo roon at magulat siya sa pagdating ng isang lalaki, kailangang pakasalan ng lalaki ang babae.

Kung hindi pakakasalan ng lalaki ang babae, magmumulta siya.